

**ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ****DOI:** <https://doi.org/10.32620/cher.2024.2.03>

Постановка проблеми. Стан та динаміка змін на ринку праці України, викликаних умовами воєнного стану в Україні, потребують оперативного моніторингу та їх урахування при розробці модернізаційних програм, орієнтованих на потреби відновлення національної економіки, пріоритети інтеграції країни до Європейського Союзу, врахування тенденцій функціонування світового ринку праці. *Мета статті* – провести моніторинг трансформаційних змін на ринку праці України в умовах воєнного стану. *Предмет дослідження* – тенденції та виклики ринку праці України. *Методи дослідження:* аналізу та синтезу, порівняння, групування та аналогій, дедукції. *Гіпотеза дослідження* полягає в тому, що ефективність модернізаційного механізму подальшого функціонування ринку праці залежить від масштабів та спрямованості тенденцій трансформаційних змін, які відображаються у тенденціях та викликах, що мають високу питому ємність поведінкових аспектів. *Виклад основного матеріалу.* У статті визначено причини зростання незбалансованості у функціонуванні ринку праці значно, що в основному відбулося через масову міграцію населення та релокацію підприємств з окупованих територій в західні та центральні регіони країни, але при цьому роботодавці відчують наявність кадрового голоду, який вони прагнуть покрити незначною конкуренцією у оплаті праці. Констатовано, що загалом зберігається трудонадлишковий тип функціонування ринку праці із дефіцитом кваліфікованих кадрів. Проведений аналіз дозволив визначити релевантні процеси для воєнного періоду функціонування ринку праці України, які полягають у суттєвому скороченні зайнятості; зміні структури трудового потенціалу країни по причині масштабних обсягів внутрішньої та зовнішньої міграції населення та збільшення внутрішньо переміщених осіб у структурі пропозиції робочої сили; незадоволеності потреб працюючого населення; активізації мобілізаційних процесів спровокувала негативну динаміку неформальної зайнятості; проявах диференціації у рівні заробітної плати та пропозиціях роботи у регіональному розрізі та за гендерною приналежністю. *Оригінальність і практична значущість дослідження.* Практична цінність дослідження полягає у тому, що отримані результати дозволяють об'єктивізувати процеси трансформаційних змін на ринку праці України в умовах воєнного часу, охарактеризувати поточні та перспективні виклики його функціонування у системі національної економіки. *Висновки дослідження.* Вплив воєнних подій на національну економіку країни пріоритетно відобразився у скороченні виробничих можливостей, зміні структури наявної робочої сили, руйнуванню підприємств, погіршенню динаміки функціонування ринку праці, кризового погіршення регуляторного механізму інститутів ринку праці. У контексті перспектив досліджень проведений моніторинг наслідків воєнного стану для соціальної, економічної сфер, забезпечуючих сфер розвитку людського капіталу, ринкових відносин, внутрішньої та зовнішньої політики держави залишається важливим оперативним завданням. У подальших розвідках ідентифіковані загрози та ризики можуть бути використані для розробки програм регулювання процесів та ресурсів на ринку праці.

Ключові слова:

соціальна економіка, ринок праці, зайнятість, безробіття, попит, пропозиція, євроінтеграція, трансформаційні зміни, людські ресурси.

**TRANSFORMATIONAL CHANGES IN THE LABOR MARKET OF UKRAINE UNDER THE
CONDITIONS OF MARITAL STATE: TRENDS AND CHALLENGES**

Formulation of the problem. The state and dynamics of changes in the labor market of Ukraine, caused by the conditions of martial law in Ukraine, require prompt monitoring and their consideration when developing modernization programs focused on the needs of the recovery of the national economy, the pri-

¹ **Ушенко Олександр Павлович**, магістрант спеціальності 051 Економіка, Центральнотехнічний національний технічний університет», м. Кропивницький, Україна.

Ushenko Oleksandr, Master's student of 051 Economics Specialty, Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-5088-592X>

e-mail: ushenkosasha@i.ua

orities of the country's integration into the European Union, taking into account the trends in the functioning of the global labor market. *The purpose of the article* is to monitor transformational changes in the labor market of Ukraine under martial law. *The subject* of the study is the trends and challenges of the labor market of Ukraine. *Research methods*: analysis and synthesis, comparison, grouping and analogies, deduction. *The hypothesis of the study* is that the effectiveness of the modernization mechanism of the further functioning of the labor market depends on the scale and direction of the trends of transformational changes, which are reflected in the trends and challenges that have a high specific capacity of behavioral aspects. *Presenting main material*. The article identifies the reasons for the significant increase in the imbalance in the functioning of the labor market, which mainly occurred due to the mass migration of the population and the relocation of enterprises from the occupied territories to the western and central regions of the country, but at the same time, employers feel the presence of personnel hunger, which they seek to cover with little competition in pay labor. It has been established that, in general, the type of labor market functioning with a shortage of qualified personnel persists. The conducted analysis made it possible to determine relevant processes for the wartime functioning of the labor market of Ukraine, which consist in a significant reduction in employment; changes in the structure of the country's labor potential due to the large-scale internal and external migration of the population and the increase of internally displaced persons in the structure of the labor force supply; dissatisfaction with the needs of the working population; activation of mobilization processes provoked negative dynamics of informal employment; manifestations of differentiation in the level of wages and job offers regionally and by gender. *Originality and practical significance of the research*. The practical value of the research lies in the fact that the obtained results allow to objectify the processes of transformational changes in the labor market of Ukraine in wartime conditions, to characterize the current and prospective challenges of its functioning in the system of the national economy. *Research conclusions*. The impact of war events on the country's national economy was primarily reflected in the reduction of production capabilities, changes in the structure of the available labor force, the destruction of enterprises, the deterioration of the dynamics of the functioning of the labor market, and the crisis-related deterioration of the regulatory mechanism of labor market institutions. In the context of research perspectives, the monitoring of the consequences of martial law for social and economic spheres, providing spheres of human capital development, market relations, internal and external policy of the state remains an important operational task. In further investigations, the identified threats and risks can be used to develop programs for regulating processes and resources in the labor market.

Keywords:

social economy, labor market, employment, unemployment, demand, supply, European integration, transformational changes, human resources.

Постановка проблеми. Динаміка ринку праці, його сучасний стан, механізми регулювання та перспективи розвитку завжди залишаються у центрі уваги. Спостерігаючи за еволюцією сучасного ринку праці, слід відзначити постійні трансформації та іноді події, які здавались неможливими, але впливають на його структуру. Внаслідок цього державне регулювання у сукупності з ринковою складовою вимагають моніторингу та модернізації з урахуванням трансформаційної кризи, викликаній умовами воєнного стану в Україні, та орієнтованістю на потреби відновлення національної економіки, пріоритети інтеграції країни до Європейського Союзу, врахування тенденцій функціонування світового ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поглиблення глобалізаційних умов супроводжується постійним прагненням провідних країн світу щодо розвитку економічного потенціалу та формування еко-

номічних відносин, у яких ринок праці займає стратегічне положення. Його ключову роль як одного з важливих елементів економічної системи кожної країни розглядають вітчизняні вчені В. Близнюк [1], Л. Волянська-Савчук [2], В. Красовський [2]. Взаємозалежність благополуччя країни, стабільність суспільства і ефективність соціально-економічних відносин та перетворень від ефективності функціонування ринку праці стали предметом уваги у дослідженнях А. Колота [3], Е. Лібанової [4]. І. Новак [5], І. Жук [5]. Регуляторні механізми та їх складові розкриваються у дослідженнях через сферу використання людського капіталу, її причинно-наслідкових подій у працях С. Кожемякіної [6], С. Кривуші [6], Н.Ушенко [7,8], Г. Ліхоносової [9].

Мета дослідження – провести моніторинг трансформаційних змін на ринку праці України в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок праці функціонує як самостійна система, що впливає на добробут населення та формує соціальні процеси. Його вплив може мати як негативні, так і позитивні наслідки для суспільства. Ринок праці визначає та опосередковує різноманітні аспекти економічного та соціального життя

країни [1; 2], відображаючи його динаміку та потреби. Для отримання загального розуміння терміну «ринок праці» можна звернутися до авторських дефініцій наших вітчизняних науковців. Такий підхід дозволить нам краще усвідомити сутність та роль ринку праці в соціально-економічному просторі (таблиця 1).

Таблиця 1 – Тракткування поняття «ринок праці»

Інституція / вчений	Тракткування поняття
Міжнародна організація праці [12]	сфера, де підприємці та працівники спільно проводять колективні та трудові переговори відносно заробітної плати та умов праці
Закон України «Про зайнятість населення» [10]	система правових, соціально-трудова, економічних та організаційних відносин, що виникають між особами, які шукають роботу, працівниками, професійними спілками, роботодавцями та їх організаціями, органами державної влади у сфері задоволення потреби працівників у зайнятості, а роботодавців - у найманні працівників відповідно до законодавства
Волянська-Савчук Л.В., Красовський В.О. [2]	система соціально-трудова відносин, які виникають між конкретними інститутами, комунікуючими між собою, базуючись на певних інтересах
Близнюк В.В. [1]	інституційна система, яка виконує низку функцій, що реалізуються окремими економічними елементами – інститутами, та забезпечують зв'язок між потоками робочої сили та трудових підсистем в єдиний механізм та оптимізуючи транзакційні витрати
Колот А.М. [3]	Сукупність соціально-трудова відносин, що виникають із приводу способів залучення індивідуальної праці в процесі виробництва, способів координації та використання праці та її оцінки в якій вступають працівники, надаючи трудові послуги і підприємці купуючи та використовуючи їх

Джерело: узагальнено автором

Вказані визначення інституцій та вчених свідчать, що ринок праці є важливим і складним елементом ринкової економіки. Він функціонує як ключовий механізм, що відображає соціально-економічні відносини між тими, хто надає працю, і тими, хто її використовує.

Ринок праці є не лише місцем обміну праці, а й важливим індикатором соціально-економічного стану суспільства [6; 7; 9]. Він реагує на етапи економічного циклу, поведінку роботодавців і працівників, впливає на рівень безробіття та відображає різноманітні економічні та соціальні явища.

Щодо інформації про зайнятість та безробіття населення за методологією Міжнародної організації праці, важливо відзначити, що органи державної статистики в Україні із введенням воєнного стану в Україні не можуть проводити відповідні обстеження через воєнні дії. Таким чином, найновіші опубліковані дані щодо зайнятості та безробіття за цією методологією відносяться до 2021 року [16]. У зв'язку з цим, проведемо аналіз показників зайнятості населення на основі даних Державної служби статистики України у 2017-2021 рр. (таблиця 2).

Прийняття Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» від 03 березня 2022 р. № 2115-IX [11] суттєво обмежило статистичний моніторинг. Відповідно основними джерелами інформації при проведенні даного дослідження стали дані порталу відкритих даних, публічні звіти Міністерства економіки України, Національного банку України та інших органів центральної та виконавчої влади, експертні обстеження.

Так, у 2021 році кількість зайнятого населення в середньому становила 15,6 млн. осіб, зокрема 7,5 млн. жінок та 10,8 млн. чоловіків. У порівнянні з 2017 роком, коли загальна кількість зайнятого населення складала майже 16 млн. осіб (7,8 млн. жінок та 8,4 млн. чоловіків), ми можемо спостерігати зменшення на приблизно 400 тис. осіб у 2021 році. Причиною цього спаду є зокрема і пандемія COVID-19, яка спричинила зменшення загальної чисельності населення та масові вивільнення працівників.

Таблиця 2 – Показники зайнятості населення України у 2017 – 2021 рр.

Структура населення	2017 рік		2018 рік		2019 рік		2020 рік		2021 рік	
	тис. осіб	% до усього населення цього віку	тис. осіб	% до усього населення цього віку	тис. осіб	% до усього населення цього віку	тис. осіб	% до усього населення цього віку	тис. осіб	% до усього населення цього віку
Усе населення віком 15 років і старше:	16156	56,1	16360,9	57,1	16668,0	51,7	15996	49,9	15693,4	49,3
Жінки	7771,2	51,4	7910,7	52,5	7974,3	45,4	7650,0	43,8	7451,4	42,9
Чоловіки	8385,2	61,4	8450,2	62,1	8693,7	59,3	8345,6	57,2	10816,5	50,5
Міське поселення	11109,3	56,9	11271,7	58,1	11462,3	53,1	11027	51,2	10816,5	50,5
Сільська місцевість	5047,1	54,4	5089,2	55,0	5205,7	48,9	4968,3	47,1	4876,9	46,7

Примітка. ¹ Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: складено автором на підставі [17]

У 2021 році рівень зайнятості населення склав 55,7%, що зменшився на 0,5% у порівнянні з 2020 роком. Серед жінок цей показник зменшився до 51,5%, тоді як серед

чоловіків залишився стабільним на рівні 62%. Спостерігається легка зміна динаміки показників, яка не перевищує 1% (таблиця 3).

Таблиця 3 – Показники рівня зайнятості населення у 2017– 2021 рр.

Показник	2017 рік		2018 рік		2019 рік		2020 рік		2021 рік	
	у віці 15 -70 років, %	працездатного віку, %	у віці 15 -70 років, %	працездатного віку, %	у віці 15 -70 років, %	працездатного віку, %	у віці 15 -70 років, %	працездатного віку, %	у віці 15 -70 років, %	працездатного віку, %
Загальний рівень зайнятості	56,1	64,5	57,1	66,1	58,2	67,6	56,2	65,6	55,7	65,3

Джерело: складено автором на підставі [14]

За визначенням МОП до неформально зайнятих відносяться за умови наявності ознаки належності організації до неформального сектору [14], також характерним є наявність неформального (неофіційного) характеру роботи або робочого місця [15].

За розрахунками вчених І.Новак, І.Жук рівень неформальної зайнятості в Україні має тенденцію до зниження: у 2019 р. склав 21,0%, у 2020 р. — 20,5%, у 2021 р. - 19,5%. При цьому відстежено специфічність неформального ринку праці в Україні, яка заключається у поєднанні відсутності вибору на нижньому рівні входжен-

ня та добровільного вибору людини щодо такої поведінки У 2019—2021 рр. найбільша питому вага неформально зайнятого населення спостерігалася у сільському, лісовому та рибному господарстві – від 42,3% до 45,5%, на будівництві – у розрізі 17,0-17,4%, в оптовій і роздрібній торгівлі – від 15,5% до 17,3% (таблиця 4) [5]. Згідно з інформацією Державної служби зайнятості за 2022 рік, основні галузі зайнятості громадян були торгівля (3,6 млн. осіб), сільське господарство (2,7 млн. осіб), промисловість (2,3 млн. осіб), освіта (1,2 млн. осіб), транспорт (1,0 млн. осіб), і охорона здоров'я (0,9 млн. осіб).

Станом на 1 грудня 2023 року у розрізі видів економічної діяльності більшість вакансій налічується на підприємствах переробної промисловості (21%), в оптовій та роздрібній

торгівлі (16%), на транспорті та пошті (11%), у сфері освіти (9%), у сфері охорони здоров'я та наданні соціальної допомоги (8%), у державному управлінні та обороні (7%).

Таблиця 4 – Динаміка частки неформально зайнятого населення за видами економічної діяльності в Україні у 2019-2021 рр.,

Вид економічної діяльності	2017	2018	2019	2020	2021	Відхилення 2021р. до 2017 р.
Сільське, лісове та рибне господарство	42,1	42,9	42,3	44,1	45,5	3,4
Промисловість	5,6	5,5	5,9	5,6	5,8	0,2
Будівництво	16,1	15,9	17,0	17,2	17,4	1,3
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	19,6	18,2	17,3	16,1	15,5	-4,1
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	3,3	4,2	3,9	4,2	4,3	1,0
Тимчасове розміщення й організація харчування	2,4	2,2	2,6	2,6	2,2	-0,2
Інші види економічної діяльності	10,9	11,1	9,7	8,9	8,1	-2,8

Примітка: у % до загальної кількості неформально зайнятого населення

Джерело: складено автором на підставі [17]

У 2021 році неформальна зайнятість найчастіше відбувалася у сільському, лісовому та рибному господарствах (46%), будівництві (17%), а також в оптовій та роздрібній торгівлі та ремонті автотранспортних засобів (15%). Подібна тенденція була характерна і для попереднього 2020 року. Великий відсоток працевлаштованих у 2022 році спостерігається в неформальному секторі економіки, зокрема, у сфері сільського господарства та торгівлі, що очевидно стало вже закономірним явищем.

Повномасштабне військове вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року стало основним чинником суттєвих змін ситуації на ринку праці в Україні. Війна змінила умови

та принципи функціонування ринку праці, переносючи його у більш невизначену та небезпечну фазу. Відтак, з самого початку конфлікту компанії стали максимально оптимізувати витрати, призводячи до зменшення чисельності персоналу, надання безоплатних відпусток, припинення трудових відносин, зниження оплати праці та ін. Але разом з цим виникають нові виклики і кадрові проблеми у роботодавців, що загалом спонукає констатувати виникнення кризової незбалансованості на ринку праці.

Проаналізуємо попит та пропозицію на зареєстрованому ринку праці у 2022-2023 рр. за наявними статистичними даними Державної служби зайнятості (рисунок 1).

Рисунок 1 – Кількість вакансій та чисельність безробітних на зареєстрованому ринку праці у 2018-2023 рр.

Джерело: складено автором на підставі [16]

За аналітикою рисунку 1 видно, що на зареєстрованому ринку праці з 2019 року є тенденція зниження кількості вакансій від роботодавців, хоча у 2022-2023 рр. відзначається її практично сталість. Тенденція зменшення чисельності безробітних розпочалась з 2020 року, при цьому темп зниження пропозицій вакансій більший у порівнянні зі зниженням попиту від безробітних у 2-3 рази.

Передумовою кількісних параметрів попиту та пропозиції є демографічна ситуація, яка суттєво змінилася в Україні з початку ведення активних військових дій, що миттєво спровокувало активізацію зовнішньої та внутрішньої міграції за безпековою мотивацією. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (станом на 17.01.2023 р.) за кордоном перебувало майже

7,98 млн. українських біженців та майже 4,9 млн. внутрішньо переміщених осіб (ВПО) [13]. Ці зміни у чисельності населення обумовлюють зміни (іноді навіть позитивні) у кількісних параметрах попиту та пропозиції на ринку праці, але будуть обмежувати потенціал економічного розвитку в країні.

При введенні воєнного стану в Україні відповідно активізувався процес мобілізації цивільного населення, який одночасно став причиною неформальної зайнятості на ринку праці із-за мотивації певної частини чоловіків офіційно оформлювати соціально-трудові відносини з метою уникнення мобілізації.

На рисунку 2 представлено кількісні параметри попиту та пропозиції на зареєстрованому ринку праці у січні-листопаді 2023 року у професійному розрізі.

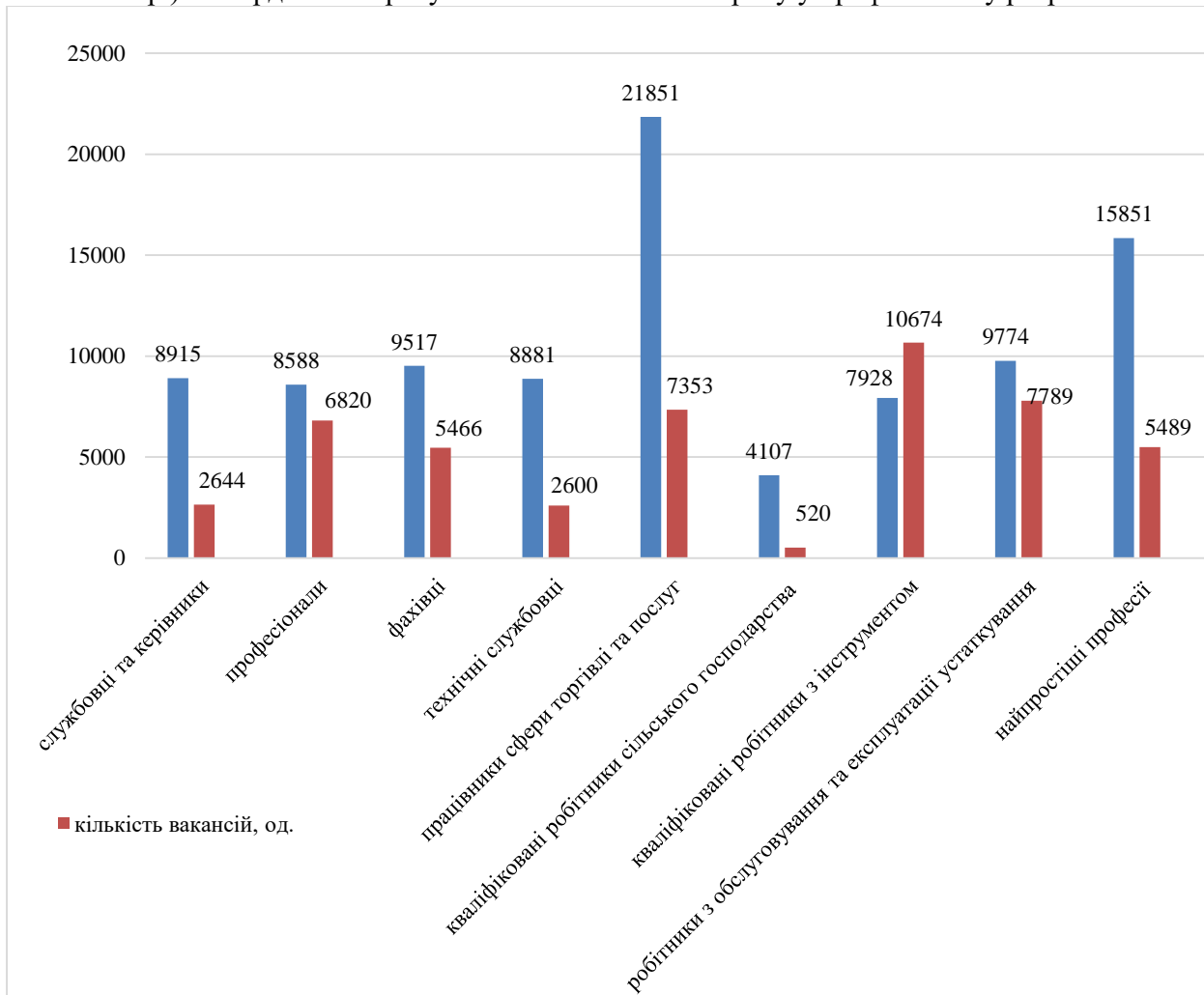

Рисунок 2 – Чисельність зареєстрованих безробітних та кількість вакансій за січень-листопад 2023р. за професійними групами

Джерело: [16]

Загальна кількість запланованого масового вивільнення працівників у січні-листопаді 2023 року складає 64075 осіб. У

порівнянні з аналогічним періодом 2022 року, коли цей показник склав 106871 осіб, спостерігається значне зменшення на 42796 осіб,

що складає різницю у 40%. Також порівнюючи відносно мирні 2021 та 2020 роки, коли кількість запланованого вивільнення становила 301 078 осіб, спостерігається зниження на 76399 осіб або на 25,4%.

Основною причиною масового вивільнення у 2022 році стали воєнні дії та введення воєнного стану, що обмежили виробничі потужності підприємств, призвели до скорочення робочої сили та руйнування ін-

ститутів ринку праці. Припускаю, що зменшення кількості запланованого масового звільнення у 2023 році стало суттєве зменшення населення України внаслідок зовнішньої міграції та смертності. У порівнянні з 2021 та 2020 роками, коли причиною масового вивільнення були пандемія коронавірусу та локдаун, спостерігається різка зміна обставин (рисунок 3).

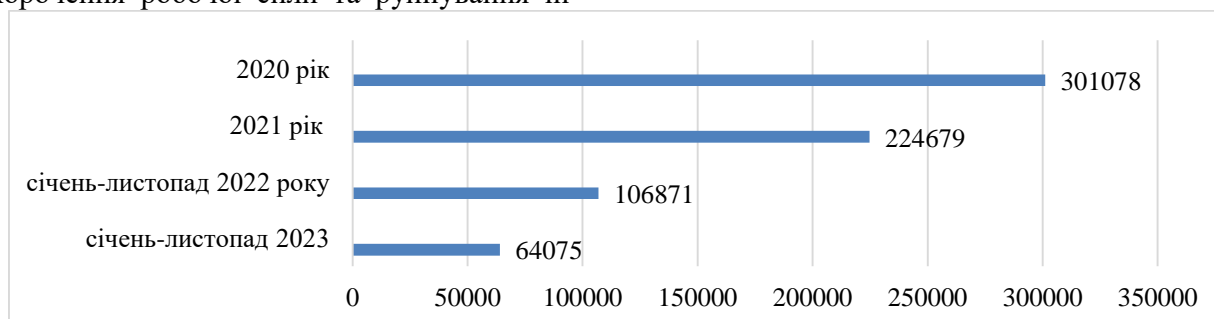

Рисунок 3 – Кількість запланованого масового звільнення працівників у 2020-2023 рр., осіб
Джерело: складено автором на основі [16]

З огляду на регіональний розподіл, найбільша кількість сповіщених про майбутнє масове звільнення фіксується Харківській (5,4 тис.), Львівській (-3,9 тис.), Вінницькій (3,3 тис.), Полтавській (3 тис.), Рівненській (2,5 тис.), Сумській (3 тис.).

У галузевому розподілі про заплановане масове звільнення у січні-листопаді 2023 року було проінформовано найбільше (у порівнянні з аналогічним періодом 2022 року) працівників добувної промисловості і розроблення кар'єрів – у 4,5 рази; на 62,4 % працівників водопостачання, каналізації, поводження з відходами; на 10,3% - працівників інформації та телекомунікації; на 3,1% - працівників професійної, наукової та техніч-

ної діяльності. А найменше отримали інформацію про заплановане масове звільнення наступні категорії - 16,4% працівників з діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; 26,4% працівників сільського, лісового та рибного господарства; 24,8% працівників по операціям з нерухомим майном. У розрізі професійних груп найбільшу групу на звільнення складали у січні – листопаді 2023 року фахівці – у кількості 10809 осіб.

Дані Державної служби статистики України представляють можливість проаналізувати ключові показники безробіття (таблиця 4) та визначити тенденції на ринку праці.

Таблиця 4 – Показники безробіття населення України у 2017 – 2021 рр.

Структура населення	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	Зміни	
						абс., тис. осіб	відн., %
Безробітне населення, тис. осіб	1698,0	1578,6	1487,7	1673,3	1709,5	13,6	0,8
Рівень безробіття, %	9,5	8,8	8,2	9,5	9,9	-	-
Серед них:							
Чоловіки, тис. осіб	1045,4	943,2	807,9	911	870	-75,4	-16,8
Жінки, тис. осіб	652,6	635,4	679,8	763	842	189,4	29,0

Примітка. ¹ Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: складено автором на підставі [16]

Аналізуючи дані таблиці 5, можна зазначити, що обсяг безробітного населення (за

методологією МОП) в 2021 році склав 1,7 млн осіб, включаючи 842 тис. жінок і 870 тис.

чоловіків. Рівень безробіття серед населення (за методологією МОП) становив 10,3% від загальної робочої сили. Порівнюючи ці показники 2021 та 2020 років, можна відзначити, що загальна кількість безробітних зросла на 36,2 тис. осіб (2,2%), зменшившись при цьому кількість безробітних чоловіків на 41 тис. осіб, але збільшилась кількість безробітних жінок на 79 тис. осіб. Щодо зареєстрованих безробітних, їх кількість в 2021 році зменшилась на 164,2 тис. осіб (35,7%) порівняно з 2020 роком, що свідчить про надану допомогу зареєстрованим безробітним громадянам з боку Державної служби зайнятості під час пандемії COVID-19.

З інтерв'ю Елли Лібанової у «Дзеркалі тижня» вказані наступні орієнтовні статистичні дані демографічних втрат України за військовий період, що складають приблизно 6 мільйонів осіб у зв'язку з виїздом за кордон; понад 4 мільйони українців опинилися в окупації; зросла кількість померлих із числа військових учасників бойових дій та цивільного населення [4]. За даними Державної служби зайнятості станом на січень–листопад 2023 року загальна кількість зареєстрованих безробітних склала 463,9 тис. осіб, що майже удвічі менше від аналогічного періоду 2022 року. Серед безробітних, які мали професійний досвід, у розрізі видів економічної діяльності, 21% раніше працювали в оптовій та роздрібній торгівлі; 15% – на підприємствах переробної промисловості; 15% – у державному управлінні й соціальному страхуванні; 11% - у сільському господарстві [16].

За професійними групами, серед зареєстрованих безробітних переважають

працівники сфери торгівлі та послуг (21%); представники найпростіших професій (15%); робітники з обслуговування, експлуатації устаткування та машин (13%); фахівці (11%); службовці та керівники (10%); професіонали (9%); кваліфіковані робітники з інструментом (9%), які до того ж мають і найкращий показник працевлаштування у 2023 році. Послуги Державної служби зайнятості отримували 95,4 тис. зареєстрованих безробітних (станом на 1 грудня 2023 р.). За статтю: у загальній кількості зареєстрованих безробітних, чоловіки становили – 24,0 тис. осіб (або 25%), жінки – 71,4 тис. осіб (або 75%) [16].

Орієнтовні близькі дані отримано за результатами дослідження соціологічної служби Центру Разумкова (28 вересня - 4 жовтня 2023 р.), згідно якого нині найбільше українців працює в торгівлі (16,7% загалом — 11,4% чоловіків і 21,8% жінок), сільському господарстві (9,9% — 13,4% і 6,5% відповідно) й освіті (9,7% — 4,2% і 15,3% відповідно), 16,5% чоловіків зайняті в будівництві, 11,4% — на транспорті й 12,1% жінок — в охороні здоров'я. Е.Лібанова підсумовує, що характеристикою економіки військового часу, яка здійснює проєкцію на ринок праці, є орієнтація на логістику, освітні та медичні послуги, відбудову зруйнованого та вирощування сільськогосподарської продукції [4].

Початок війни та введення воєнного стану стали визначальними факторами у збільшенні рівня та кількості безробітних. Таким чином, проведемо детальний аналіз послуг, наданих Державною службою зайнятості для безробітних протягом 2020 -2023 рр. (таблиця 5).

Таблиця 5 – Діяльність Державної служби зайнятості у 2018 – 2023 рр.

Показник, тис. осіб	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Зміни 2020 р. до 2022 р.		січень-листопад 2023 р.
				%	+ (-), тис. осіб	
Всього отримували допомогу	2192	2064,5	1010	-53,9	1182	638,2
З них статус безробітного мали	1247, 2	1191	839,1	-32,7	-408,2	463,9
Всього отримати роботу	606,4	503,8	289,4	-52,3	-364,7	226,8
Працевлаштовано безробітних	384,5	404,8	236,7	-38,4	-147,8	151,5
Проходили професійне навчання безробітні	93,4	88,3	45,5	-51,3	-47,9	31,2
З них, в ЦІПО	48,4	50,6	28,3	-41,5	-20,1	18,7
Всього брали участь у громадських/інших роботах	99,7	66,6	26,6	-73,3	-73,1	23,3
Отримували допомогу по безробіттю	1118,6	1079,8	763	-31,8	-355,6	307,7
Кількість вакансій	829,7	705,8	381,6	-54,0	-448,1	315,1

Джерело: складено автором на підставі [16]

За аналітичними звітами Державної служби зайнятості протягом січня-листопада 2023 року її послугами скористалося 638,2 тис. осіб, що у порівнянні з попереднім 2022 роком на 371,9 тис. осіб (63,2%) менше. Із загальної кількості 463,9 тис. осіб мали статус безробітного, що на 55,3% менше у порівнянні з 2022 роком. З них лише 226,8 тис. осіб отримали роботу, що складає 78,4% від показника 2022 року, а працевлаштувалися лише 151,5 тис. осіб, на 85,2 тис. менше, ніж у попередньому 2022 році.

Кількість безробітних, які отримали можливість професійного навчання та перекваліфікації, у січні-листопаді 2023 року склала 31,2 тис. осіб, що є відмітним зменшенням порівняно із 2022 роком, коли цей показник становив 45,5 тис. осіб.

Серед тих, хто звернувся за допомогою до Державної служби зайнятості у січні-листопаді 2023 року, 763 тис. осіб отримали фінансову допомогу по безробіттю, проте спостерігається зменшення кількості безробітних, що скористалися цією послугою, на 455,3 тис. осіб. Кількість зареєстрованих вакансій також значно зменшилася у січні-листопаді 2023 року, склавши 315,1 тис. одиниць, що на 17,4% менше, ніж у попередньому 2022 році.

До громадських та інших тимчасових робіт було залучено 23,3 тис. осіб. Це включає роботи з благоустрою територій, участь у впорядкуванні місць поховань, супровід інвалідів по зору, допомогу сім'ям учасників АТО, а також роботи на об'єктах соціальної сфери та відбудову історичних пам'яток.

За сприяння центрів зайнятості у січні-листопаді 2023 року працевлаштовано 226,8 тис. осіб, у тому числі 151,5 тис. зареєстрованих безробітних. За видами економічної діяльності, у січні-листопаді 2023 року найбільше громадян працевлаштовано: у сфері торгівлі (18%), у переробній промисловості (16%), в освіті (13%), у сільському господарстві (11%), в державному управлінні та обороні (8%), в охороні здоров'я та соціальній допомозі (8%).

За професійними групами найбільше працевлаштовано (від загальної кількості працевлаштованих):

- робітників з обслуговування, експлуатації устаткування та машин – 19%;

- працівників сфери торгівлі та послуг – 19%;
- представників найпростіших професій – 18%;
- фахівців – 10%.

Станом на 1 грудня 2023 року середня заробітна плата у вакансіях, які містяться у базі даних Державної служби зайнятості, становила 11 тис. грн. Зокрема, серед видів економічної діяльності найвищою заробітна плата була у сфері фінансів та страхової діяльності (24,8 тис. грн), у будівництві (13,9 тис. грн.), у державному управлінні й обороні (13,8 тис. грн), у сфері інформації та телекомунікацій (12,9 тис. грн), у переробній промисловості (12,6 тис. грн), у добувній промисловості і розробленні кар'єрів (12,5 тис. грн), у сфері водопостачання; каналізації, поводження з відходами (12,3 тис. грн), у закладах охорони здоров'я (12,0 тис. грн).

У регіональному розрізі найбільша кількість вакансій зареєстрована в центрах зайнятості у Львівській області – 10,1 тис., м. Києві – 7,9 тис., у Дніпропетровській області – 4,8 тис., у Київській області – 3,8 тис., в Одеській – 3,5 тис., у Хмельницькій області – 2,8 тис.

Від початку повномасштабної війни РФ з Україною, найбільше страждають південні, північні та східні регіони України. Через це багато підприємств були зруйновані або зупинили свою діяльність з подальшим перенесенням виробничих потужностей до центральних та західних регіонів. Також ми спостерігаємо високий рівень міграції населення до центральних та західних регіонів, зокрема серед тих, хто втратив попереднє місце роботи та шукає нове.

За дослідженням соціологічної служби Центру Разумкова (осінь 2023 р.) найбільш висока питома ємність населення з наступними статусами економічної активності у воєнний час є (рисунок 4) [4]:

- 38,7% респондентів мають роботу за договором, контрактом або іншим документом за зарплату;

- 31,9% респондентів не працювали й не шукали роботи, до яких здебільшого належать пенсіонери, зневірена частина населення та вимушено обтяжені особистими обставинами та сімейними обов'язками (догляд за дітьми, потребуючими допомоги родичами).

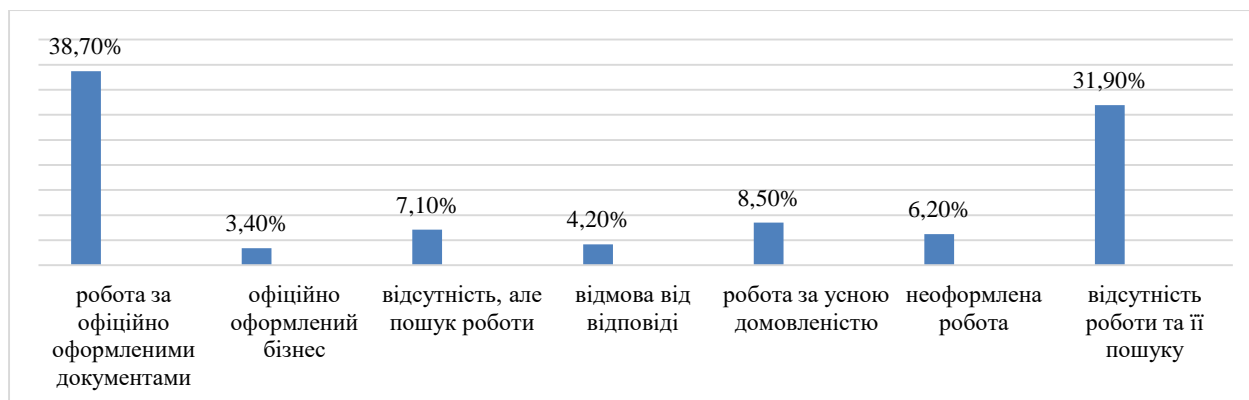

Рисунок 4 – Розподіл респондентів за статусом економічної активності упродовж останнього місяця (січень-лютий 2023р.), %

Джерело: дані опитування соціальної служби Центру Разумкова [4]

Суттєво негативним явищем, на думку Е. Лібанової, є збільшена тривалість безробіття, яке для багатьох перетворюється на застійне, що підтверджується наступними даними [4]:

- 40,2% тих, хто не має роботи, але шукає її, є безробітними не менш як рік;
- 19,3% втратили роботу менш як три місяці тому, а знайшли її лише 5,4%; найпоширенішою причиною її втрати було закриття підприємств і скорочення штатів (8,9% респондентів);
- 41,6% респондентів мають оптимістичні переконання у швидкості нового пра-

цевлаштування (впродовж найближчих трьох місяців) за умови втрати існуючої роботи.

Опитування соціологічної служби Центру Разумкова виявили, що основними труднощами, з якими зіштовхується населення при пошуку роботи в Україні, є відсутність робочих місць за фахом (зазначили 55,3% опитаних), низький рівень заробітної плати за наявними вакансіями (44,9% опитаних), недостатність кваліфікації порівняно з вимогами роботодавця (14,9% опитаних) (рисунок 5).

Рисунок 5 – Проблеми населення у пошуку роботи (січень-лютий 2023р.), %

Джерело: [4]

У зв'язку з впровадженням воєнного стану ринок праці пристосовується, що сприяє позитивному зростанню попиту на робочу

силу. Детальніше розглянемо структуру вакансій за різними розмірами заробітної плати (рисунок 6).

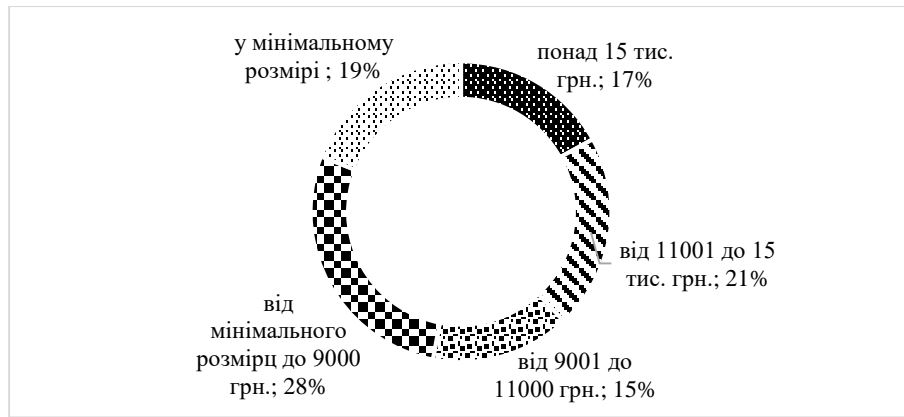

Рисунок 6 – Вакансії за розміром заробітної плати у січні-листопаді 2023 р., %
Джерело: складено автором на основі даних Державного центру зайнятості [16]

На основі аналізу рисунку 7 виявляється, що найширший сегмент ринку праці займають вакансії з розміром заробітної плати від мінімального до 9 тис. грн. (28%), потім у спадаючому порядку від 11 тис. грн. до 15 тис. грн. (21%), у мінімальному розмірі (19%), понад 15 тис. грн. (17%), від 9 тис. грн. до 11 тис. грн. (15%). З цього можна зробити висновок, що в умовах воєнного стану із-за зниження ділової активності та адаптації бізнес-процесів під нові умови функціонування відбувається зниження фінансових можливостей оплати праці

працівників, хоча і паралельно відбувається зростання попиту на робочу силу.

Ситуація на ринку праці поступово відновлюється, але для більш глибокого розуміння впливу воєнного стану на ринок праці, ми розглянемо також різні інформаційні джерела. Аналізуючи ключові показники ринку праці за даними сайту work.ua, можна зазначити значні трансформації. Розглянемо середню заробітну плату у професійному/галузевому розрізі («мирні» професії), які мають найвищі показники (рисунок 7).

Рисунок 7 – Середня заробітна плата у професійному/галузевому розрізі (станом на 29.12.2023р.), грн.

Джерело: складено автором на підставі [18]

Загалом за даними аналітики Work.ua середня заробітна плата зросла протягом січня – листопада 2023 року з 15 тис. грн. до 18,5 тис. грн., що становить підвищення на 23% [18]. Основною причиною цього стало відчуття роботодавцями «кадрового голоду», яке викликане в основному зовнішньою міграцією, супроводжуючою війну смертністю, що спонукало роботодавців до підви-

щення такого інструменту залученості потенційних працівників до працевлаштування. Абсолютні розміри заробітних плат найбільше підвищились у представників таких професій [18]:

- у Net-програмістів - з 56 250 грн. до 70 000 грн.,
- у медіа-продюсерів - з 20 тис. грн. до 32,5 тис. грн.,

- в автослюсарів - з 22 500 тис. грн. до 33 750 грн.,
- у висотників - з 20 000 грн. до 30 000 грн.,

- у ріелторів - з 30 000 грн. до 40 000 грн.

Також існує різниця середньої заробітної плати у розрізі міст України наприкінці 2023 року (рисунк 8).

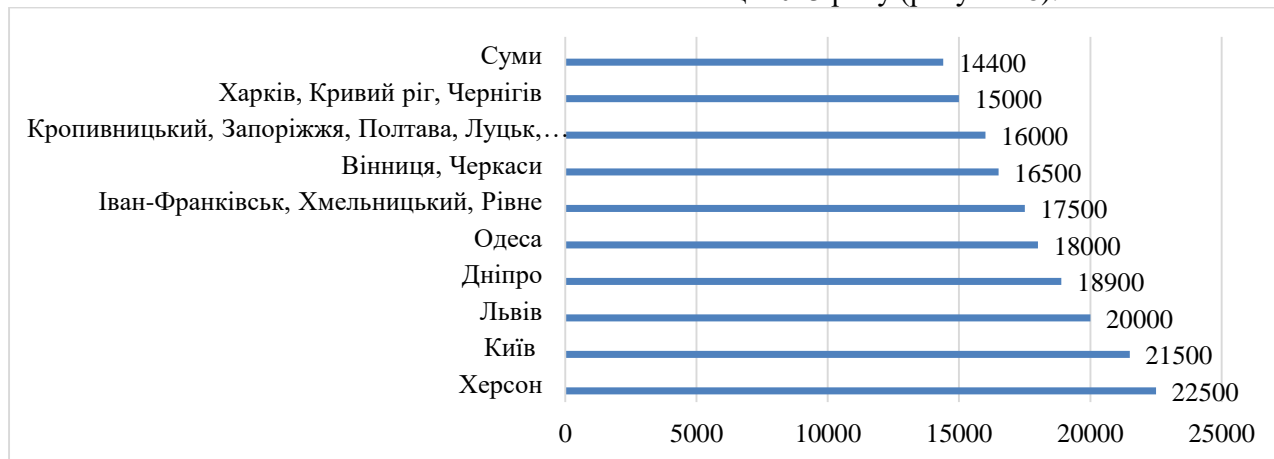

Рисунок 8 – Середня заробітна плата по містах України (на кінець 2023 року), грн.

Джерело: складено автором на підставі [18]

За даними опитування соціологічної служби Центру Разумкова, проведеним на замовлення ZN.UA у вересні-жовтні 2023 року, встановлено проблему усталеності низької оплати праці (засвідчили 45,9% працюючих респондентів) з наступною конкретизацією [4]:

- 40,5% працюючих респондентів вказали на зменшення заробітної плати, при цьому 40,8% працюючих респондентів засвідчили незмінність розміру заробітної плати від початку війни, що при наявності високої інфляції суттєво зменшує купівельну

спроможність, тобто загалом 81,3% працюючих респондентів відзначили зниження доходів;

- про збільшення зарплати засвідчили 12,2% жінок і 14,6% чоловіків;

- гендерна відмінність у оплаті праці складає майже 1,5 рази: 12 611 грн. після сплати податків, зокрема 10 312 грн у жінок проти 15 377 грн у чоловіків.

Детальніше причини незадоволеності умов на робочому місці представлено на рисунку 9.

Рисунок 9 – Причини незадоволеності умовами праці на робочому місці (січень-лютий 2023р.), % працюючих

Джерело: [4]

Проведена аналітична частина дослідження дозволяє визначити наступні тенденції на ринку праці, характерні для довоєнного періоду 2018-2021 рр. та загалом визначають його функціонування:

- наявність диспропорцій між попитом та пропозицією на робочу силу, що формує трудонадлишковий тип ринку праці;
- поступове зменшення чисельності економічно активного та зайнятого населення з одночасним збільшенням рівня зареєстрованого безробіття (за методологією МОП);
- утримання неформальної зайнятості, яка найбільша у сільському, лісовому та рибному господарстві, будівництві та торгівлі;
- зменшення навантаження зареєстрованих безробітних на одну вакансію, основною причиною чого є зростання обсягів зовнішньої міграції населення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Внаслідок воєнних дій та активних бойових операцій загалом в економіці країни спостерігається скорочення виробничих можливостей, зміна структури наявної робочої сили, руйнування підприємств та інститутів ринку праці. Випробування війною стало складним завданням для всієї України та ринку праці зокрема, оскільки початок воєнного конфлікту та введення воєнного стану в Україні суттєво вплинули на динаміку ринку праці в Україні. Незбалансованість у функціонуванні ринку праці значно зросла через масову міграцію населення та релокацію підприємств з окупованих територій в західні та центральні регіони країни. При цьому дуальним процесом на ринку праці є наявність кадрового голоду, який роботодавці прагнуть покрити незначною конкуренцією у оплаті праці. На зареєстрованому ринку праці з 2020 року започаткувалась тенденція зниження кількості вакансій від роботодавців та паралельно зменшення чисельності безробітних, при цьому темп зниження пропозицій вакансій більший у порівнянні зі зниженням попиту від безробітних у 2-3 рази. Загалом зберігається трудонадлишковий тип функціонування ринку праці із дефіцитом кваліфікованих кадрів.

Проведений аналіз дозволяє визначити наступні процеси на ринку праці України, характерні для воєнного періоду функціонування ринку праці:

- суттєве скорочення зайнятості відбулось унаслідок припинення діяльності знач-

ної кількості підприємств, а також скорочення зайнятості з економічних причин на підприємствах, які продовжували діяльність, спостерігається зростання попиту на дистанційну зайнятість;

- структура трудового потенціалу країни зазнала суттєвих змін по причині масштабних обсягів внутрішньої та зовнішньої міграції населення та збільшення ВПО у структурі пропозиції робочої сили;

- незадоволеність потреб працюючого населення проявляється по причині незмінності рівня заробітної плати, що загалом проявляється у відчутті спаду доходів працюючого населення із-за поглиблення інфляційних процесів та відповідно купівельної спроможності;

- активізація мобілізаційних процесів (здебільшого чоловічої статі) вплинула на кадрову потребу підприємств у заміщенні кадрів, спровокувала динаміку неформальної зайнятості;

- існують прояви диференціації у рівні заробітної плати та пропозиціях роботи у регіональному розрізі та за гендерною приналежністю.

Моніторинг наслідків воєнного стану для соціальної, економічної сфер, забезпечуючих сфер розвитку людського капіталу, ринкових відносин, внутрішньої та зовнішньої політики держави залишається важливим оперативним завданням на сьогодні та на майбутнє.

Список використаних джерел

1. Близнюк В.В. *Ринок праці України: процеси державного регулювання та розвитку*. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 економіка та управління національним господарством. Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАНУ». Київ. 2020. 526 с.
2. Волянська-Савчук Л.В., Красовський В. О. Теоретичні засади ринку праці в економічній системі. *Економіка і організація управління*. 2019. №1(33). <http://dx.doi.org/10.31558/2307-2318.2019.1.3>
3. Колот А. М. Соціально-трудова сфера в координатах нової економіки: розширення можливостей та нові загрози. *Соціально-трудова сфера в умовах становлення нової економіки: глобальні виклики та*

домінанти розвитку. Київ: КНЕУ, 2018. С. 7–15.

4. Лібанова Е.М. Воєнний час: сьогодення та перспективи. Дзеркало тижня. 9 жовтня 2023 р. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/jak-zminivsjarinok-pratsi-u-vojennij-chas-sohodennja-ta-perspektivi.html> (дата звернення: 29.12.2023 р.)

5. Новак І., Жук І. Глобальні соціальні ризики у сфері праці: брак гідної зайнятості в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. № 2 (52). 2023. С. 110-130.

6. Кожем'якіна С., Кривуша С. (2023). Наукові дослідження соціогуманітарних передумов розвитку сфери формування людського капіталу. *Науковий вісник Міжнародної асоціації науковців. Серія: економіка, управління, безпека, технології*, 2(4). <https://doi.org/10.56197/2786-5827/2023-2-4-6>

7. Ушенко Н.В. Регулююча функція ринку праці в сфері зайнятості. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. Вип. 26. С.67-74.

8. Ушенко Н.В. Трансформаційні зміни ринку праці в умовах формування платформної економіки та її бізнес-сегменту. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2020. №12 (235). С. 164-172.

9. Ліхоносова Г. Соціально-економічне відторгнення: виміри депривації та ізоляції. *Часопис економічних реформ*. 2018. № 1(29). С. 77–82.

10. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 р. №5067, VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>

11. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text> від 03 березня 2022 р. № 2115-IX (дата звернення: 29.12.2023 р.)

12. Work for a brighter future. Global Commission on the Future of Work. ILO. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-dgreports/-cabinet/documents/publication/wcms_662539.pdf (дата звернення: 29.12.2023 р.)

13. Ukraine Refugee Situation / UNHCR. Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 29.12.2023 р.)

14. Resolution concerning statistics of employment in the informal sector adopted by the 15th ICLS. ILO, 1993. URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-dgreports/-stat/documents/normativeinstrument/wcms_087484.pdf (дата звернення: 15.10.2022)

15. Guidelines concerning a statistical definition of informal employment adopted by the 17th ICLS. ILO, 2003. URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-dgreports/-stat/documents/normativeinstrument/wcms_087622.pdf (дата звернення: 29.12.2023 р.)

16. Державний центр зайнятості: <https://www.dcz.gov.ua/> (дата звернення: 29.12.2023 р.)

17. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 29.12.2023 р.)

18. Пошук роботи в Україні. <https://www.work.ua/stat/> (дата звернення: 29.12.2023 р.)

References

1. Blyznyuk, V.V. (2020). *Labor market of Ukraine: processes of state regulation and development*. Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic Sciences, specialty 08.00.03 economics and management of the national economy. State institution "Institute of Economics and Forecasting of NASU". Kyiv, 526.

2. Volyanska-Savchuk, L.V., Krasovskiy, V.O. (2019). Theoretical foundations of the labor market in the economic system. *Economics and management organization*, 1(33). <http://dx.doi.org/10.31558/2307-2318.2019.1.3>

3. Kolot, A. M. (2018). The social and labor sphere in the coordinates of the new economy: expansion of opportunities and new threats. *The social and labor sphere in the conditions of the formation of a new economy: global challenges and dominants of development*. Kyiv: KNEU, 7–15.

4. Libanova, E.M. (2023). Wartime: present and prospects. *Mirror of the week*. October 9, 2023. Retrieved from: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/jak-zminivsjarinok-pratsi-u-vojennij-chas-sohodennja-ta-perspektivi.html> (access date: December 29, 2023)

5. Novak I., Zhuk I. (2023). Global social risks in the labor sphere: lack of decent employ-

ment in Ukraine. *Demography and social economy*, 2 (52), 110-130.

6. Kozhemiakina, S., Kryvusha, S. (2023). Scientific studies of socio-humanitarian prerequisites for the development of the field of human capital formation. *Scientific Bulletin of the International Association of Scientists. Series: economy, management, security, technologies*, 2(4). <https://doi.org/10.56197/2786-5827/2023-2-4-6>

7. Ushenko, N.V. (2014). Regulatory function of the labor market in the field of employment. *Scientific works of the Kirovohrad National Technical University. Series "Economic Sciences"*, 26, 67-74.

8. Ushenko, N.V. (2020). Transformational changes in the labor market in the context of the formation of the platform economy and its business segment. *Formation of market relations in Ukraine*, 12 (235), 164-172.

9. Likhonosova, G. Socio-economic exclusion: dimensions of deprivation and isolation. *Time description of economic reforms*, 1(29), 77-82.

10. On employment of the population: Law of Ukraine dated July 5, 2012 No. 5067, VI. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>

11. On the protection of the interests of subjects submitting reports and other documents during the period of martial law or a state of war: Law of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text> dated March 3, 2022 No. 2115-IX (date of application: December 29, 2023)

12. Work for a brighter future. Global Commission on the Future of Work. ILO. Retrieved from: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-dgreports/-cabinet/documents/publication/wcms_662539.pdf (access date: 12/29/2023)

13. Ukraine Refugee Situation / UNHCR. Operational Data Portal. Retrieved from: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (access date: 12/29/2023)

14. Resolution concerning statistics of employment in the informal sector adopted by the 15th ICLS. ILO, 1993. Retrieved from: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-dgreports/-stat/documents/normativeinstrument/wcms_087484.pdf (date of access: 15.10.2022)

15. Guidelines concerning a statistical definition of informal employment adopted by the 17th ICLS. ILO, 2003. Retrieved from: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-dgreports/-stat/documents/normativeinstrument/wcms_087622.pdf (access date: 29/12/2023)

16. State Employment Center. Retrieved from <https://www.dcz.gov.ua/> (date of application: 12/29/2023)

17. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (date of application: 12/29/2023)

18. Job search in Ukraine. Retrieved from <https://www.work.ua/stat/> (date of application: 12/29/2023)

Стаття надійшла

до редакції : 25.04.2024 р.

Стаття прийнята

до друку: 28.06.2024 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Ушенко О. П. Трансформаційні зміни на ринку праці України в умовах воєнного стану: тенденції та виклики. *Часопис економічних реформ*. 2024. № 2(54). С. 23-37.

